

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДОПОМОГИ

Висвітлюються результати аналізу проблематики, пов'язаної з мотиваційними аспектами волонтерства. Узагальнено два неоднорідних проблемних контексти, у межах яких усталено вибудовуються моделі вивчення та пояснення мотиваційних аспектів волонтерства, допомоги, просоціальної поведінки носіїв характеристики безкорисності. Як перший проблемний контекст означено опозицію розмежування волонтерства як систематичної, сталої суспільно корисної активності і власне допомоги як спонтанного, ситуативного акту. Зауважено, що ця опозиція поширюється і на рівень виокремлення та пояснення причин протиставлених видів допомоги. Зокрема, зауважено, що діяльність із надання допомоги мотивована переважно внутрішньоособистісними чинниками, а допомагальна поведінка натомість зумовлена частіше ситуативними та об'єктивними чинниками. Як інший проблемний контекст означено опозицію альтруїзму-егоїзму, що є базовою моделлю для розбудови більш конкретних уявлень щодо мотиваційних чинників таких явищ, як допомагальна й просоціальна поведінка. Зауважено недостатню розробленість власне соціально-психологічних аспектів мотивації волонтерства, які являють собою окремий, самостійний напрям цієї проблематики. Підкреслено та обгрунтовано необхідність розроблення трьох неоднорідних контекстів проблематики, в яких може бути означена й розкрита специфіка соціально-психологічних аспектів мотивації волонтерства. Проблематику соціальної перцепції в її конкретизації дослідженнями каузальної атрибуції представлено як перший соціально-психологічний аспект. Спроможність реципієнта або властивих йому характеристик виступати в ролі окремого мотиваційного чинника задає межі цього аспекту. Проблематику специфіки орієнтації волонтерської роботи на іншу діяльність, що розкриває характеристику соціальності як окремого мотиваційного аспекту волонтерства, означено як другий соціально-психологічний аспект. Проблематику спільності як характеристики зв'язку, що постає з розуміння взаємодії як самостійного мотиваційного чинника, взято за третій соціально-психологічний аспект.

Ключові слова: волонтерська діяльність, просоціальна поведінка, мотивація допомоги, альтруїзм, соціальність, спільність, атрибуція цінностей.

L. V. Spitsyna, H. V. Koval

THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MOTIVATION OF VOLUNTEERING HELP

There are highlighted the analysis results of motivational aspects of volunteering problematic. The models of studying and explaining the motivational aspects of volunteering help and prosocial behavior as carriers of the characteristics of unselfishness are summarized within the limits of two heterogeneous problematic contexts. The first problematic context is marked by opposition of distinction between volunteering as the systematic, sustained socially useful activities and as the spontaneous situational

act. It is noted that this opposition extends to the level of separation and explanation of the causes of opposite types of help. In particular, it is noted that the help provision activity is motivated mainly by internal personal factors, but the helping behavior is motivated mainly by situational and objective factors. As the other problematic context it is marked the antithesis within altruism-egoism as the founded model for building more concrete representations about the motivational aspects of such phenomena as helping and prosocial behaviors. It is noted that the socio-psychological aspects of volunteering motivation are insufficiently developed, but they constitute a separate and independent direction of this problematic. There are marked and substantiated the three problematic contexts within the limits of which there can be identified and disclosed the specificity of socio-psychological aspects of volunteering motivation. As the first socio-psychological aspect it is marked the problematic of social perception in its concretization by studies of causal attribution. The recipient' or his/her characteristics possibility to act as the separate motivational factor defines the limits of this aspect. As the second socio-psychological aspect it is marked the orientation specificity's problematic of volunteering activity upon the other activity, what reveals the sociality characteristics as the separate motivational factor of volunteering. The problematic of the commonality as the characteristic of connection (which comes up with from understanding the interaction as separate motivational factor) is marked as the third socio-psychological aspect.

Key words: volunteer activities, prosocial behavior, motivation for help, altruism, sociality, commonality, attribution of values.

Постановка проблеми. Визначення волонтерства як суспільного руху уможливило розуміння волонтерської спільноти як суб'єкта діяльності, адже вона посідає своє місце в соціально-психологічній таксономії серед великих організованих груп. Обґрунтування такого статусу реалізується шляхом рефлексії конструкт загальнопсихологічної теорії діяльності – “структура діяльності”. У його межах можна виокремити кілька підструктур, а саме: дію з умовами, що її організують; операцію з метою, що її організує; власне діяльність з мотивом, що її організує [1, с. 48–59]. Також у межах даної проблематики часом узагальнюють дві перші підструктури в понятті “завдання” [2, с. 25]. Відповідно, перенесення зазначеного на проблематику волонтерської діяльності, що реалізується суспільним рухом як її колективним суб'єктом, дає підстави розуміти соціальне завдання як підструктуру колективної діяльності. Змістове наповнення цього терміна передбачає поєднання спільного ставлення до соціальної ситуації, що є умовою дії, та спільних цілей, які організують колективну діяльність. Тому соціальне завдання і визнається своєрідним критерієм виокремлення волонтерського руху як великої організованої групи, адже дає змогу визначити засади організованості.

Бачимо, що наразі не задіяно і не розкрито специфіку підструктури власне діяльності та мотиву, що її організовує. Оскільки йдеться про діяльність колективного суб'єкта, то зрозуміло, що згадана під-

структура покликана розкрити засади колективної суб'єктності. Отож мається на увазі виокремлення сукупності чинників, що зумовлюють зв'язок між волонтерами, тобто пов'язують й утримують індивідів у групі як суб'єкти діяльності. Як бачимо, проблема полягає в тому, що маємо виокремити мотиви не індивідуальної діяльності з надання допомоги, а мотиви, релевантні рівню колективної діяльності. Тобто, в контексті заявленої проблематики, необхідним є обґрунтування відмінності мотиву як психологічного чинника індивідуальної діяльності від мотиву як соціально-психологічного чинника колективної діяльності. Це завдання вимагає попереднього аналізу наявного теоретичного масиву, в якому узагальнено пояснювальні моделі причин допомоги, адже проблематика мотиваційних аспектів волонтерства являє собою досить усталений напрям досліджень. Утім, як буде показано далі, у межах цього напрямку проблематики мало розробленими залишаються досі власне соціально-психологічні її аспекти.

Мета статті полягає в аналізі й узагальненні найпоширеніших моделей, що розкривають мотиваційні аспекти волонтерства, та виокремленні й обґрунтуванні соціально-психологічних аспектів мотивації волонтерської допомоги як окремого напрямку даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження мотиваційних аспектів волонтерства є усталеним напрямом, що із середини ХХ ст. знаходить широке висвітлення в межах психологічного, соціологічного та соціально-психологічного дискурсів. У цілому можна виокремити принаймні два неоднорідних проблемних контексти, якими задається специфіка розбудови пояснювальних моделей причин допомоги.

Опозиція “волонтерська діяльність – допомога” задає проблемний простір першого контексту [3, с. 54]. Критерієм розмежування тут є розуміння діяльності як системно організованої сталої активності. У світлі цього критерію допомога тлумачиться як певна спонтанна, несистематична, одно- або кількарарова” дія. Для пояснення такої дії з погляду її зумовленості найчастіше звертаються до низки ситуативних чинників. При цьому ознака ситуаційності поширюється як на чинники, задані контекстом власне ситуації, так і на чинники, зосереджені в межах особистості як певного її стану. Для конкретизації означеного можна зауважити наявність спостерігачів як приклад першого типу чинника [4, с. 259] і наявність позитивних вражень безпосередньо або незадовго перед наданням допомоги [5, с. 61] – як приклад другого. Натомість пояснення мотивації волонтерства як систематичної діяльності зазвичай зосереджується на виокремленні особистісних рис як основи сталості та системності допомоги. Окремо в межах цього контексту розглядаються зовнішні чинники мотивації волонтерської допомоги, зокрема організаційні змінні [6, с. 85; 7, с. 69].

Інший проблемний контекст задається опозицією “альтруїзм – егоїзм”, де альтруїзм традиційно визнається чи не основною особистісною змінною, що приписується волонтеру як вагома складова мотивації [8, с. 166]. Також цей напрям доповнюється проблематикою просоціальної активності, що додає йому “напруженості” не лише в полюсах опозиції альтруїзм/егоїзм, а й у протиставленні просоціальної/девіантної (деструктивної) поведінки [8].

Соціобіологія – один з основних підходів, що ставив за мету науково обґрунтувати значення альтруїзму як справжнього чинника поведінки. Задля досягнення цієї мети пояснення фактів просоціальної активності біологічних видів вибудовується в межах еволюційної парадигми. Біологічний детермінізм в актах допомоги розкривається через конструкт “корисне еволюційне надбання”. При цьому корисність допомоги обґрунтовується на двох можливих рівнях пояснення. Зокрема, у випадку зростання рівня пристосованості групи корисним вважається підвищення шансів на виживання виду. І навпаки, коли допомога обмежується рівнем родової спорідненості, то користь полягає в підвищенні шансів на виживання генотипу [4, с. 258].

У межах психологічного дискурсу своєрідна опозиція соціобіології може бути витлумачена з огляду на теоретичні настановлення біхевіоризму та когнітивні підходи. Альтруїстичну поведінку пропонується розглядати як набуту форму активності, зумовлену позитивним соціальним підкріпленням [8, с. 169]. Своєрідного розвитку така позиція набуває в межах соціально-нормативного підходу, де пояснення спирається на конструкт соціальної норми. Так, норма відповідальності приписує допомагати іншим через їхню потребу в допомозі та залежність від людини, що надає допомогу. Норми взаємообміну пояснюють надання допомоги сподіванням на отримання рівноцінної допомоги згодом [5, с. 62]. Окрім того, певне спростування альтруїзму містить психоаналітична традиція, де він постає як сублімований егоїстичний імпульс [4, с. 258].

Осібно дослідники виокремлюють “індивідуалістичний” напрям, наголошуючи, що такі змінні, як гарний настрій, почуття провини та почуття обов’язку, спонукають до надання допомоги. Натомість почуття фрустрації та переживання втрати чи горя нівелюють бажання допомагати [5]. Видно, тут пролягає своєрідний місток між контекстами опозицій “альтруїзм – егоїзм” і “волонтерська діяльність – допомога”, адже релевантні допомозі змінні зосереджуються в особистості як ситуаційні чинники. Окрім того, як релевантні проблематиці альтруїзму визначають такі сталі індивідуальні змінні, як здатність до співчуття, розуміння та емпатії, що розцінюються як окремі мотиви допомоги [8, с. 168].

Отже, розкриваючи мотиваційні аспекти волонтерства, дослідники беруть до уваги насамперед організаційні, ситуативні та внутрішньо-

особистісні змінні [3; 7]. Водночас змінні, що характеризують реципієнта допомоги, заломлюються через специфіку індивідуалістичного рівня аналізу та враховуються або як ситуативні чинники, або через контекст особистісних якостей волонтера, таких як схильність до співпереживання, емпатії, виконання обов'язку тощо [4; 5]. Змінні ж, що мали б на меті пояснити надання допомоги не індивідуальним, а груповим суб'єктом, у розглянутій проблематиці виявити не вдалося. Власне, у межах соціобіології можна помітити певний натяк на групового суб'єкта, який, утім, виступає в ролі реципієнта допомоги, а не її надавача. Відтак цілком очевидно, що недостатньо враховуються власне соціально-психологічні аспекти мотивації волонтерської діяльності. Найбільш рельєфно це відчувається в наведеній логіці аргументації спростування альтруїзму як справжнього мотиву допомоги, адже воно відбувається за рахунок нівелювання ролі та вагомості Іншого, так і блага Іншого як можливих спонукальних причин діяльності. Цим, власне, й увиразнюється те проблемне місце, в якому актуалізується питання про соціально-психологічні чинники як окремі мотиви допомогальної активності, що потребує насамперед певного теоретичного осмислення.

До речі, питання виокремлення соціально-психологічного аспекту мотивації шляхом розбудови відповідної мотиваційної теорії обґрунтовує В. Климчук. Просування в цьому питанні передбачає розроблення конструкта “мотиваційний дискурс особистості” як складової практик її самоконструювання в умовах постнекласичної світобудови [9, с. 5–14; 10, с. 102]. Отже, виокремлення соціально-психологічного аспекту мотивації як специфічного не потребує додаткового обґрунтування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості соціально-психологічного виміру волонтерської діяльності визначаються насамперед її суттєвими характеристиками. Найчастіше до загально-визнаних ознак волонтерської діяльності відносять:

– діяльність, що дає користь як людям, які її здійснюють, так і суспільству в цілому. Як правило, волонтерська діяльність не тільки має суспільно корисний характер, а і є можливістю самореалізуватися, дає задоволення й користь самому волонтеру;

– діяльність, яка здійснюється з власної волі у вільний від роботи час; власна воля є основою волонтерської діяльності;

– діяльність, яка не передбачає фінансової винагороди, проте це не означає, що вона обов'язково має бути безоплатною.

Зазначені суттєві характеристики волонтерської діяльності можна відтак узагальнити в означенні специфіки волонтерської діяльності як принципового її спрямування на іншу діяльність, яка реалізується реципієнтом. Окрім того, перелічені загальні ознаки та зауважена специфіка, як бачимо, розкривають волонтерство як питомо соціально-пси-

хологічне, а не індивідуально-особистісне явище. Розгляньмо, як саме проявляються соціально-психологічні аспекти мотивації допомоги як питомо соціально-психологічного явища.

Насамперед вважаємо за доцільне більш детально означити проблему, що постає в разі спроби постулювати мотив як соціально-психологічний чинник. Справа в тім, що тут простежується суперечність, зумовлена не лише наявністю двох різних рівнів аналізу, предметами яких є, відповідно, індивідуальна та колективна діяльність з надання допомоги. Навпаки, така суперечність виникає вже на рівні індивідуальної діяльності при спробі виокремлення Іншого та властивих йому характеристик як окремого й самодостатнього мотиву. Усе це зумовлює необхідність розглядати соціально-психологічну специфіку мотивації вже на рівні індивідуальної діяльності. Суперечність, що при цьому виникає, лежить у площині розуміння соціально-психологічних змінних як самостійних спонукальних чинників (мотивів), а не умов, що додатково специфікують мотивацію, тобто в площині усталеного в загальнопсихологічній теорії діяльності розуміння мотиву та процесу його утворення. Як відомо, в означеному підході мотив постає як опредмечена потреба [1, с. 48], відповідно, потреба виконує роль “пускового чинника” утворення мотиву, а безпосереднім процесом такого утворення є опредмечення. Позиціонування ж Іншого (та/або властивих йому характеристик) як окремого джерела спонукального потенціалу зумовлює необхідність винесення за межі особистості не лише “пускового чинника” мотиву, а й винесення в межі інтерсуб’єктного простору процесу його становлення. За таких умов утворення мотиву постає вже не стільки як опредмечення, оскільки розгортається не в межах просторового “предметного поля” [1, с. 103], скільки як “осуб’єкчення”, адже розгортається в межах “поля смислів” [11, с. 251]. Зазначене “поле смислів” також стає доступним для прочитання як інтерсуб’єктне поле, що вибудовується під час інтеракційної взаємодії суб’єктів спілкування [12, с. 14–16].

Отож бачимо, що згадана суперечність уже дістала виразнення в межах дискусії про взаємозв’язок категорій “спілкування” і “діяльність”. Відтак порушена дискусія слугує своєрідним теоретичним обширом, у межах якого проблематика соціально-психологічних аспектів мотивації отримує перспективи для окремого аналізу. Утім, такий аналіз і його результати потребують й окремого викладу. У контексті ж проблематики соціально-психологічних аспектів волонтерства зауважене дає змогу засвідчити притаманну їм неоднорідність, чим обґрунтовує необхідність диференціації та розмежування.

Перший соціально-психологічний аспект мотивації волонтерства, що поєднує в собі окрему сукупність чинників, задається можливістю реципієнта (та/або властивих йому характеристик) виконувати роль

самостійного мотиваційного чинника. Можливим напрямом поглиблення аналізу цього аспекту є контекст досліджень соціальної перцепції, зокрема така предметна сфера цієї проблематики, як дослідження каузальної атрибуції. Як відомо, в її межах виокремлюють три змінні, якими користуються для пояснення причин соціальної поведінки. Так, зауважено, що причинний характер впливу може бути приписано: характеристикам ситуації; властивостям об'єкта, на який спрямована поведінка; властивостям особистості [13, с. 265].

Іншим усталеним конструктом у цьому підході є уявлення про якісну специфіку предмета атрибуції. Так, виокремлюються атрибуції: причин; відповідальності; провини; рис тощо [там само, с. 264]. Як характерні особливості обґрунтування причин самої атрибуції виокремлюють такі змінні, як схильність до причинного пояснення поведінки; необхідність розуміння інших для формування ставлення до них; дефіцит інформації.

Отже, реципієнт як Інший і його благо, що постають як окремі мотиваційні чинники, зумовлюють перспективність розроблення такого можливого предмета атрибуції, як цінність. При цьому заглиблений у поле мотиваційної проблематики конструкт “цінність як предмет атрибуції” виконує роль опосередковувального чинника, а тому, до певної міри, є альтернативою конструктові “потреба”, адже насправді не виносить мотиваційний процес за межі особистості, а лише специфікує (опосередковує) дію “пускового чинника”.

Увиразнити специфіку впливу “цінності як предмета атрибуції” в межах соціально-психологічної зумовленості мотиваційного процесу можна шляхом звернення до іншого, певною мірою самостійного, соціально-психологічного аспекту мотивації волонтерства. Оскільки специфіка волонтерської діяльності полягає в її спрямованості на іншу діяльність, то це засвідчує своєрідний вияв соціальності як окремої мотиваційної складової активності, адже така спрямованість вимагає вважати за мотив волонтерської діяльності іншу діяльність як задане соціальними відносинами явище. Окрім того, додатково виокремлювати конструкт “благо іншого”, на який як на мотив спрямована діяльність реципієнта.

Спрямованість волонтерської допомоги на діяльність реципієнта і спрямованість мотивації допомоги на благо реципієнта представляють майбутнє як певне узагальнення цих спрямувань. Звідси атрибуція цінностей може бути обґрунтована саме дефіцитом знань про майбутнє, яке ще не настало, але може бути прогнозоване. Тобто атрибуція цінностей постає як альтернатива щодо атрибуції причин. Зокрема, альтернативність полягає в тому, що не рефлексуються (а отже, і не приписуються) ті причини, унаслідок яких реципієнт опинився у скрутному становищі, а натомість рефлексується утруднена діяльність як пере-

шкода для реалізації цінностей, що приписуються реципієнту волонтером. Відповідно, атрибуція цінностей постає як окремий мотиваційний процес, роль пускового чинника в якому виконує не потреба волонтера, а діяльність реципієнта, реалізація якої утруднена.

Як бачимо, специфіку другого соціально-психологічного аспекту мотивації описано характеристиками соціальності. При цьому соціальність тут постає в широкому її розумінні – як усталений атрибут певного суб'єкта (чи об'єкта), що набувається ним унаслідок соціальної чи соціально-психологічної взаємодії. Отож сам процес набуття значеної характеристики – окремий соціально-психологічний аспект мотивації волонтерства. На противагу цьому може бути виокремлено не тотожний уже означеним аспект, що специфікує як соціально-психологічний чинник мотивації характеристики взаємодії між суб'єктами волонтерської діяльності.

У вираженні зауваженого аспекту можна досягти шляхом порівняння та протиставлення характеристик “соціальність” і “спільність”. Так, якщо соціальність є характеристикою певного суб'єкта або об'єкта як наслідок взаємодії, то спільність – це характеристика зв'язку між суб'єктами взаємодії. Інакше кажучи, той зв'язок, який виникає в стосунках/відносинах [10, с. 6], зумовлює виникнення спільності як окремої його характеристики й місцезнаходження даного мотиваційного чинника не в межах суб'єкта взаємодії, а саме в межах інтерсуб'єктивного простору взаємодії. У разі такого розуміння спільність і постає в ролі окремого мотиваційного чинника.

Отже, проблематика спільності дотична до того проблемного поля соціальної психології, яке покликане пояснити виникнення “динаміки цілого”, що не зводиться до сукупності своїх частин [14, с. 167]. Тобто йдеться про експлікацію проблематики можливостей розуміння сукупного суб'єкта діяльності як одиниці. Тому ефекти взаємозв'язку між елементами сукупного суб'єкта як одиниці, що не зводяться до простого їх підсумовування, можуть бути розкриті саме через характеристику пов'язаності, де спільність постає як соціально-психологічна конкретизація цієї характеристики.

Обґрунтувати специфіку спільності як окремого і нетотожного альтернативним мотиваційного чинника можна, апелюючи до одного з перших достеменних фактів соціально-психологічного дискурсу [14, с. 82], що уособлюється в таких термінологічних конструкціях, як соціальна фасилітація/інгібіція. Так, цей факт засвідчив суттєвий вплив на перебіг активності присутності Іншого, а отже, стосується мотиваційної складової активності, адже є дієвою причиною, що суттєво її змінює. А проте, зауважимо, у межах представленого напряму досліджень йдеться саме про вплив на активність, причому за умови, що немає прямої взаємодії шляхом спілкування. Утім, очевидно, що оскільки є якийсь вплив, то значить, є і певним чином підтримуваний зв'язок, а

отже, може бути визначена і його характеристика. Також очевидно, що спільність може характеризувати як позитивний, так і негативний зв'язок.

Окрім того, представлене розуміння спільності безпосередньо дотичне до означеного на початках питання чинників, які пов'язують індивідів у групу та підтримують її як окремих суб'єктів. Тобто завдяки введенню в предметний простір проблематики мотиваційних аспектів волонтерства такого конструкта, як спільність, створюється підґрунтя для подальшого аналізу розуміння мотиву як соціально-психологічного чинника колективної діяльності. Інакше кажучи, цілком вірогідним видається припущення, що спільність як мотив можна вважати динамічним аспектом колективної суб'єктності, теоретичні підвалини виокремлення якої задано мотиваційною підструктурою колективної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, специфіка соціально-психологічних аспектів мотивації волонтерської діяльності, як показали результати аналізу, полягає в існуванні принаймні трьох нетотожних аспектів соціально-психологічної її зумовленості. Для подальшого розроблення означеного напрямку перспективними видаються більш детальний аналіз та обґрунтування конструкта “цінність як предмет атрибуції” щодо можливостей його емпіричної апробації. Як ще один перспективний напрям дослідження можна назвати проблематику спільності. Подальшого теоретичного аналізу потребує насамперед мотиваційний потенціал спільності як складової колективної суб'єктності. Це, власне, вимагає окремого розгляду як засад утворення спільності, так і розкриття специфіки її впливу на активність колективного суб'єкта як цілісної одиниці дії. При цьому як наявна теоретична база для просування аналізу проблематики спільності попередньо може бути використана методологічна проблема взаємозв'язку категорій “діяльність” і “спілкування”.

Список використаних джерел

1. Леонтьев, А. Н. (2012). Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Книга по требованию.
2. Балл, Г. (1989). Проблемы взаимодействия психологии с формализованными научными дисциплинами. *Психологический журнал*, 10, 6, 34–39.
3. Вайнілович, Н. (2012). Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право*, 2(14), 53–59.
4. Шермазанян, Л. (2015). Мотивация помогающего поведения в контексте житейской и профессиональной помощи. *Консультативная психология и психотерапия*, 23, 5, 257–289.
5. Кухтова, Н. (2004). Феномен просоциального поведения в психологической науке. *Белорусский психологический журнал*, 1, 60–65.
6. Лях, Т. (2012). Мотивація до волонтерської діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 22(8), 84–91.

7. Беспалова, К. (2012). Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн. *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право*, 3(15), 67–71.
8. Мельник, І. (2011). Просоціальна поведінка як психологічна категорія теоретичного аналізу. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*, 2, 165–170.
9. Титаренко, Т. (2010). Постмодерна особистість у динаміці самоконструювання. *Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика*, 6, 5–14.
10. Климчук, В. (2015). *Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації*. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка.
11. Леонтьев, А. Н. (1983). Образ мира. В А. Н. Леонтьев *Избранные психологические произведения* (с. 251–261). Москва: Педагогика.
12. Васютинський, В. (2005). Феноменологічний зміст спілкування в просторі колективного творіння дійсності. *Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції “Творчість, як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків”* (с. 13–18). Житомир.
13. Орбан-Лембрик, Л. Е. (2005). *Соціальна психологія*. Київ: Академвидав.
14. Бублик, П., Жовтянська, В., Кальницька, Ю., Климчук, Н., Рибалка, В., Скорик, М., ... , Хазратова, Н. (2013). *Історіографічні та методологічні координати теорії соціальної психології*. Кіровоград: Імекс-ЛТД.

References

1. Leontyev, A. N. (2012). *Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow: Book on demand Publ. (rus).
2. Ball, G. (1989). Problemy vzaimodeystviya psikhologii s formalizovannymi nauchnymi distsiplinami [Problems of interaction of psychology with formalized scientific disciplines]. *Psikhologicheskiiy zhurnal* [Psychological Journal], 10, 6, 34–39 (rus).
3. Vainilovych, N. (2012). Chynnyky formuvannya motyvatsii liudyny do zdiishennia volonterskoi diialnosti [The factors of forming the persons motivation for volunteer activity]. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo* [Bulletin of the NTUU “KPI”. Politology. Sociology. Right], 2(14), 53–59 (ukr).
4. Shermazanyan, L. (2015). Motivatsiya pomogayushchego povedeniya v kontekste zhiteyskoy i professionalnoy pomoshchi [Motivation for helping behavior in the context of everyday and professional help]. *Konsultativnaya psikhologiya i psikhoterapiya* [Advisory psychology and psychotherapy], 23, 5, 257–289 (rus).
5. Kukhtova, N. (2004). Fenomen prosotsialnogo povedeniya v psikhologicheskoy nauke [The phenomenon of prosocial behavior in psychological science]. *Belorusskiy psikhologicheskiiy zhurnal* [Belarusian Psychological Journal], 1, 60–65 (rus).
6. Liakh, T. (2012). Motyvatsiia do volonterskoi diialnosti [Motivation for volunteer activities]. *Visnyk Luhanskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky* [Bulletin of LNU after Taras Shevchenko. Pedagogical Sciences], 22(8), 84–91 (ukr).
7. Беспалова, К. (2012). Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн [Motivational aspects of volunteering: the experience of Western countries]. *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право* [Bulletin of the NTUU “KPI”. Politology. Sociology. Right], 3(15), 67–71 (ukr).

8. Melnyk, I. (2011). Prosotsialna povedinka yak psykholohichna katehoriia teoretychnoho analizu [Prosocial behavior as a psychological category of theoretical analysis]. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii* [Education in the region: Politology, psychology, communication], 2, 165–170 (ukr).
9. Tytarenko, T. (2010). Postmoderna osobystist u dynamitsi samokonstruiuvannia [Postmodern personality in the dynamics of self-design]. *Aktualni problemy psykholohii. Psykholohichna hermenevtyka* [Actual problems of psychology. Psychological hermeneutics], 6, 5–14 (ukr).
10. Klymchuk, V. (2015). *Motyvatsiyni dyskurs osobystosti: na shliakhu do sotsialnoi psykholohii motyvatsii* [Motivational discourse of the person: on the way to social psychology of motivation]. Zhytomyr: Zhytomyr State University named after Ivan Franko (ukr).
11. Leontyev, A. N. (1983). *Obraz mira* [The image of the world]. In A. N. Leontyev, *Izbrannyye psikhologicheskiye proizvedeniya* [Selected psychological works] (pp. 251–261). Moscow: Pedagogy Publ. (rus).
12. Vasiutynskyi, V. (2005). Fenomenolohichnyi zmist spilkuvannia v prostori kolektyvnoho tvorinnia diisnosti [Phenomenological content of communication in the space of the collective creation of reality]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Tvorchist yak zasib osobystisnoho rostu ta harmonizatsii liudskyykh stosunkiv"* [International scientific and practical conference "Creator, as a means of personality growth and harmonization of human relations"] (pp. 13–18). Zhytomyr (ukr).
13. Orban-Lembryk, L. E. (2005). *Sotsialna psykholohiia* [Social psychology]. Kyiv: Akademydav Publ. (ukr).
14. Bublyk, P., Zhovtianska, V., Kalnytska, Yu., Klymchuk, N., Rybalka, V., Skoryk, M., , Khazratova, N. (2013). *Istoriografichni ta metodolohichni koordynaty teorii sotsialnoi psykholohii* [Historiographical and methodological coordinates of theories of social psychology]. Kirovohrad: Imeks-LTD Publ. (ukr).

© **Спіцина Л. В., Коваль Г. В.**